

Відповідальність держави та людини: воєнні злочини, злочини агресії та геноциду в Україні

Андрій Лапкін

Кафедра кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, <https://nlu.edu.ua/>

Анотація: У цій статті розглядаються міжнародні злочини, скоєні на території України з 24 лютого 2022 року. Україна стикається з явними актами агресії з багатьма воєнними злочинами, включаючи вбивства, сексуальне насильство та навмисні напади на цивільні об'єкти та інфраструктуру в межах її кордонів. Також наявні ознаки намірів здійснення геноциду. Необхідна негайна увага до розслідування порушень міжнародного гуманітарного права. Далі у статті наводяться основні причини воєнних злочинів, скоєних військовими: це помилки або промахи військових, використання цивільного населення як «живого щита», слабка дисципліна, ігнорування військовими правових норм, пов'язаних з міжнародним гуманітарним правом і теорією справедливої війни, а також цілеспрямований терор, спрямований на придушення волі противника до спротиву. Автор досліджує взаємозв'язок воєнних злочинів та інформаційної війни у світлі важливості розпізнавання істини в морі дезінформації та таємниці. Насамкінець розглянуто національні та міжнародні механізми притягнення винних до відповідальності, а також відшкодування завданої ними шкоди.

Ключові слова: Російсько-українська війна, воєнні злочини, міжнародні злочини, геноцид, злочин агресії.

Вступ

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне військове вторгнення в Україну. Збройний конфлікт, що триває з 2014 року, набув відкритого міжнародного характеру й охопив більшу частину території України.

Вісім густонаселених областей України – Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Сумська, Харківська, Херсонська та Чернігівська – стали безпосередніми зонами бойових дій. Решта країни регулярно зазнає авіаударів противника. Після інсценованих референдумів 30 вересня 2022 року Росія в односторонньому порядку оголосила про анексію Донецької, Херсонської, Луганської та Запорізької областей, площа яких разом з Кримським півостровом становить понад 136 тис. кв. км, що дорівнює сумарній площі Болгарії та Північної Македонії. На цей час більше половини цих територій та їх населення окуповані.

Російсько-українська війна стала безпрецедентним у Європі конфліктом після Другої світової війни як за масштабом бойових дій, так і за інтенсивністю конфлікту між воюючими сторонами. Вона супроводжується масовими порушеннями прав людини та величезними стражданнями цивільного населення. До найтяжчих злочинів у цьому конфлікті належать десятки тисяч воєнних та інших міжнародних злочинів. Найважливішими завданнями на майбутнє є документування цих злочинів, їх правильна кваліфікація, ретельне розслідування, притягнення до відповідальності винних та надання компенсації жертвам. Це завдання лягає не тільки на Україну, але на всю цивілізовану світову спільноту.

Міжнародні злочини: правова база, поняття та класифікація

Хоча ні Росія, ні Україна офіційно не оголошували війну одна одній, реальні обставини вказують на її наявність. Отже, має місце міжнародний збройний конфлікт відповідно до статті 2 Женевської конвенції 1949 року¹.

Правовідносини під час міжнародного збройного конфлікту регулюються міжнародним гуманітарним правом (МГП), основу якого становлять Женевські конвенції від 12 серпня 1949 р. та два Додаткові протоколи від 8 червня 1977 р.² МГП, разом з іншими дотичними законами, відіграє головну

¹ Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field of August 12, 1949; Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea of August 12, 1949; Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War of August 12, 1949; Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of August 12, 1949, United Nations, *Treaty Series* 75, no. 970-973 (1950), <https://treaties.un.org/doc/Publication/unts/Volume%2075/v75.pdf>.

² Additional Protocol to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I); Additional Protocol to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), United Nations, *Treaty Series* 1125, no. 17512-17513 (1979), <https://treaties.un.org/doc/publication/UNTS/Volume%201125/v1125.pdf>.

роль у забезпеченні захисту цивільних осіб та їхнього майна в зонах збройних конфліктів, пом'якшуючи тяжкі наслідки воєнних дій для безневинних жертв³.

Галузь міжнародного кримінального права (МКП) тісно пов'язана з МГП і визначає перелік порушень МГП, що є міжнародними злочинами, а також регулює співпрацю держав у боротьбі з такими злочинами, включаючи їх виявлення, розслідування та судові переслідування. Норми міжнародного кримінального права закріплені у Римському статуті (РС) Міжнародного кримінального суду, ухваленому 17 липня 1998 р.⁴ Крім того, важливими джерелами МКП є судова практика Міжнародного кримінального суду (МКС) та міжнародних трибуналів, таких, як Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ) і Міжнародний трибунал щодо Руанди (МТР). Інші міжнародні, змішані та національні суди не розглядають рішення МТКЮ чи МТР, як обов'язковий закон, але часто спираються на їх висновки з питань звичайного права, загальних правових принципів, тлумачення положень договорів та аргументації під час тлумачення своїх законів⁵.

Міжнародні злочини – це діяння, передбачені міжнародним кримінальним правом, які загрожують усьому міжнародному співтовариству і становлять підвищену небезпеку для існування держав і міжнародних відносин. Ці злочини завдають шкоди людству, часто супроводжуючись скоординованим насильством, що зумовлює спільну відповідальність та покарання, незважаючи на національні кордони⁶.

Перелік міжнародних злочинів визначено у статті 5 РС. Він включає: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; в) воєнні злочини; і г) злочин агресії. Кожна категорія міжнародних злочинів містить довший чи коротший перелік конкретних діянь, що підпадають під юрисдикцію МКС.

Національне законодавство України

Оскільки міжнародні злочини в першу чергу торкаються інтересів окремих держав, реакція на них багато в чому залежить від національного законодавства. Регулювання цієї сфери українським законодавством включає три

³ S.L. Kipsamu, Martin Otundo Richard, "International Humanitarian Law Is Not Only Poorly Implemented but in Need of Additional Enforcement Mechanisms," *SSRN Electronic Journal* (February 20, 2022), <https://ssrn.com/abstract=4039123>.

⁴ United Nations, "Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998," *Treaty Series* 2187, no. 38544 (2004), <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%202187/v2187.pdf>.

⁵ "What is International Criminal Law?" (part of the OSCE-ODIHR/ICTY/UNICRI Project "Supporting the Transfer of Knowledge and Materials of War Crimes Cases from the ICTY to National Jurisdictions"), 13, <https://iici.global/0.5.1/wp-content/uploads/2018/03/icls-training-materials-sec-2-what-is-intl-law2.pdf>.

⁶ Alejandro Chehtman, "War Crimes: A Brief Road Map for Philosophical Inquiry," *Criminal Law and Philosophy* 12 (2018): 267-270, 267, <https://doi.org/10.1007/s11572-017-9419-8>.

взаємопов'язані аспекти: міжнародно-правові норми, кримінальне право та кримінальний процес.

Міжнародно-правовий аспект

Особливістю міжнародно-правового регулювання в Україні є те, що вона, підписавши Римський статут (РС) 20 січня 2000 р., не ратифікувала його. Однак після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 р. ратифікація РС стала одним з її прямих міжнародних зобов'язань. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЕ) закликала Україну ратифікувати та впровадити РС у кількох резолюціях, включаючи Резолюцію № 2198 (2018) «Гуманітарні наслідки війни в Україні»⁷.

Небажання України ратифікувати Римський статут можна пояснити політичними причинами, у тому числі острахом високопосадовців відповідальності за рішення, котрі могли призвести до численних жертв. Також є побоювання переслідувань українських військових у зв'язку з проведенням анти-терористичної операції. Крім того, стурбованість викликають можливі позови РФ до України в Міжнародному кримінальному суді (МКС)⁸. Ці побоювання зберігаються навіть після початку російсько-української війни. Так, у травні 2022 року заступник керівника Офісу президента України Андрій Смирнов запропонував відкласти ратифікацію Україною РС до перемоги у війні. Він послався на загрозу, яку становлять численні звинувачення України країною-агресором у гаданих воєнних злочинах, яким МКС має дати оцінку⁹.

Водночас, Україна скористалася частиною 3 статті 12 Римського статуту (РС), визнавши юрисдикцію РС без формальної ратифікації. Це було зроблено через дві заяви Міністерства закордонних справ: від 17 квітня 2014 р. – про злочини проти людяності, скоєні державними посадовцями під час мирних протестів у період з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р., та від 8 вересня 2015 р. – про злочини проти людяності та воєнні злочини, скоєні на території України вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «Донецька Народна Республіка (ДНР)» і «Луганська Народна Республіка (ЛНР)».

Незважаючи на нератифікацію Римського статуту, Україна має достатню міжнародно-правову базу для притягнення представників російської сторони до відповідальності за скоєння міжнародних злочинів на її території у Міжнародному кримінальному суді (МКС), не допускаючи при цьому застосування такого механізму до українських представників.

⁷ Parliamentary Assembly of the Council of Europe, “Resolution 2198 (2018) – Humanitarian Consequences of the War in Ukraine,” text adopted by the Assembly on January 23, 2018, <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24432>.

⁸ Н. Боднар, “Проблема ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в світлі Європейського вибору України”, *Журнал європейського і порівняльного права*, № 8 (2018): 79-96, 89.

⁹ “В ОП розповіли, коли Україна може ратифікувати Римський статут”, *Укрінформ*, 26 травня 2022, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3492340-v-op-rozpozovili-koli-ukraina-moze-ratifikuвати-rimskij-statut.html#>.

Кримінально-правовий аспект

Кримінальне право в Україні регулюється Кримінальним кодексом України¹⁰, який розглядає міжнародні злочини у розділі XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Варто зазначити, що регулювання міжнародних злочинів у КК України пов'язане з низкою проблем, наприклад:

- У КК України відсутні положення про універсальну юрисдикцію, що обмежує можливість переслідування осіб, які скоїли міжнародні злочини, виключно межами української юрисдикції;
- КК України не містить положень, що регулюють злочини проти людяності згідно ст. 7 Римського статуту;
- Склад злочину геноциду за КК України не повною мірою відповідає ст. 6 Римського статуту. Хоча формулювання загалом схожі, є різниця у термінології: у ст. 6 РС згадується «тяжке тілесне ушкодження чи психічний розлад», а у ст. 442 «Геноцид» КК України використано поняття «тяжке тілесне ушкодження»;
- Склад злочину агресії в КК України не відповідає ст. 8-bis Римського статуту. У КК України відсутні положення про спеціальний суб'єкт, відповідальний за скоєння цього злочину, а саме про осіб, здатних реально контролювати політичні чи військові дії держави або керувати ними. Тому відповідальність за подібні дії в Україні може впасти на рядових виконавців, включаючи військовослужбовців. Також ст. 437 КК України не містить поняття «акту агресії» або дій, що становлять його;
- Формулювання воєнних злочинів в КК України¹¹ занадто широке і не диференціює відповідальності за їх вчинення. Ст. 438 КК України не повністю відповідає положенням Римського статуту, оскільки у ст. 8 Римського статуту перераховано 34 воєнні злочини, і ще 16 воєнних злочинів – при неміжнародному збройному конфлікті;
- У КК нема положень про притягнення командирів до відповідальності за воєнні злочини згідно ст. 28 Римського статуту. Відповідно до

¹⁰ «Кримінальний кодекс України, 5 квітня 2001 року», № 2341-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

¹¹ Воєнним злочинам присвячено статтю 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК. Вона передбачає кримінальну відповідальність за: 1) жорстоке поводження з військовополоненими чи цивільним населенням; 2) вигнання цивільного населення для примусових робіт; 3) розграбування національних цінностей на окупованій території; 4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; 5) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ; 6) віддання наказу про вчинення таких дій. Стаття окремо регламентує відповідальність за будь-яке з цих діянь, пов'язане з умисним вбивством. Крім того, розділ XX КК передбачає відповідальність за застосування зброї масового знищення (ст. 439) та злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444), хоча ці злочини підпадають під дію ст. 438.

КК України, командири несуть відповідальність лише за надання наказів про скоєння злочинів, передбачених ст. 438 КК;

- КК України передбачає послаблення для окремих військових злочинів українських військовослужбовців у розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Цей розділ прямо стосується злочинів, скоєних українськими військовослужбовцями, насамперед військових дисциплінарних правопорушень, тобто правопорушень, що стосуються «військових», але не «війни». Однак сюди входять і окремі воєнні злочини, такі, як насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433), погане поводження з військовополоненими (ст. 434) і незаконне використання символіки Червоного хреста, Червоного півмісяця й Червоного кристала (ст. 435). Тому за такі дії українські військовослужбовці несуть кримінальну відповідальність за спеціальними статтями КК, які часто передбачають м'якші покарання, ніж ст. 438 КК¹².

Для вирішення цих проблем робилися спроби змінити КК. 27 грудня 2019 р. Кабінет Міністрів України вніс до Верховної Ради України проект закону № 2689 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права»¹³. Проект був схвалений експертами і прийнятий парламентом 20 травня 2021 р., але не підписаний Президентом України і, отже, так і не набув чинності. Пізніше, вже після початку війни, 15 квітня 2022 р. Кабінет міністрів України вніс до Верховної Ради законопроект №7290¹⁴, який регулює ті самі питання. Наразі парламент розглядає цей проект, але порівняно із законопроектом №2689, законопроект №7290 має низку недоліків і не повною мірою відповідає Римському статуту. Крім того, застосування нових норм викликає побоювання щодо їхньої зворотної сили, що заборонено ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК.

¹² Наприклад, воєнні злочини, скоєні проти населення у районі воєнних дій, такі, як насильство, незаконне знищення і захоплення майна під приводом військової необхідності, караються за ст. 433 КК позбавленням волі терміном від трьох до восьми років. Максимальне покарання за жорстоке поводження з військовополоненими, передбачене ст. 434 КК – три роки позбавлення волі. Але якщо ці дії кваліфікуються за ст. 438 КК, як порушення законів та звичаїв війни, покарання збільшується до позбавлення волі на строк від 8 до 12 років.

¹³ “Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права від 27 грудня 2019 року” № 2689, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804.

¹⁴ “Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України від 15 квітня 2022 року” № 7290, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449>.

Кримінально-процесуальний аспект

Кримінальний процес регулюється Кримінально-процесуальним кодексом (КПК) України¹⁵. До 2022 року КПК не містив конкретних правил, що стосуються міжнародних злочинів, за винятком віднесення їх до юрисдикції Служби безпеки України (СБУ). Але в очікуванні притягнення до відповідальності винних через наднаціональні механізми 3 травня 2022 року до КПК було додано розділ IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом».

Слід відзначити, що співпраця, передбачена розділом IX-2 КПК, стосується виключно юрисдикції МКС щодо осіб, які на момент скоєння злочину діяли з наміром вчинити збройну агресію проти України. Отже, український законодавець навмисно виключив можливість співпраці з МКС з питань міжнародних злочинів, скоєних представниками української сторони.

Воєнні злочини на території України

За офіційними даними Генпрокуратури (ГПУ), на початок липня 2022 р. було зафіксовано 20 012 злочинів за ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» Кримінального кодексу України. 3638 із них були пов'язані з умисними вбивствами¹⁶.

З 24 лютого по 12 липня 2022 р. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) зафіксувало 11544 жертви серед цивільного населення в Україні, в т.ч. 5 024 загиблих та 6 520 поранених. Більшість із них – жертви застосування вибухової зброї невідбіркової дії, як то обстріли важкою артилерією, реактивними системами залпового вогню, а також ракетні та авіаційні удари. УВКПЛ визнає, що фактичні цифри можуть бути значно вищими через затримки в отриманні інформації з місць активних бойових дій, а також необхідність перевірки багатьох повідомлень¹⁷.

Навіть судячи з обмежених офіційних даних, Україна стикається з широким спектром воєнних злочинів. Так, Міністерство культури та інформаційної політики України задокументувало 417 випадків воєнних злочинів Росії проти української культурної спадщини¹⁸. За даними Міністерства освіти та науки України, на 10 липня 2022 р. бомбардувань та обстрілів зазнали 2116

¹⁵ “Кримінально-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року” № 4651-VI, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁶ Офіс Генерального прокурора, “Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за червень 2022 року”, <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

¹⁷ UN, Office of the High Commissioner for Human Rights, “Ukraine: Civilian Casualty Update,” July 12, 2022, <https://www.ohchr.org/en/news/2022/07/ukraine-civilian-casualty-update-12-july-2022>.

¹⁸ “Росія скоїла 417 воєнних злочинів проти культурної спадщини України – МКІП”, *Укрінформ*, 9 липня 2022, <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3525116-rosia-skoila-417-voennih-zlociniv-proti-kulturnoi-spadsini-ukraini-mkip.html>.

навчальних закладів, 216 з них повністю зруйновані¹⁹. За словами міністра охорони здоров'я України, під час війни постраждали 628 медичних закладів, з них 118 не підлягають відновленню²⁰. Зокрема, до масових жертв призвели удари російської авіації по житлових будинках в Одесі (23 квітня), Києві (26 червня), Миколаєві (20 червня), Сергіївці (1 липня), Часовому Яру (10 липня), Харкову (11 липня). Серед інцидентів – удари по пологовому будинку й театру у Маріуполі (9 та 16 березня), вокзалу у Краматорську (8 квітня), торговому центру у Кременчуці (27 червня), центру Вінниці (14 липня) тощо. Безліч жертв серед мирного населення викликали невибіркові артобстріли російськими військами житлових кварталів Харкова, Чернігова, Маріуполя, Ізюма, Сіверськодонецька, Лисичанська, Попасної та багатьох інших міст.

Інформація про ситуацію на окупованих Росією територіях України не є повною та об'єктивною. Українські ЗМІ часто повідомляють про позасудові переслідування окупантами проукраїнських активістів, масові вбивства мирного населення, примусові депортації до Росії, конфіскацію майна та випадки сексуального насильства²¹. Проте перевірка цієї інформації складна і не реальна, поки не буде відновлено контроль України над цими територіями.

Загальні причини військових злочинів такі:

Помилки або промахи військових. Можна стверджувати, що деякі об'єкти постраждали від ударів Росії через низьку точність або протидію української ППО. За наявними даними, виснаження запасів високоточної зброї в Росії призвело до використання останнім часом для ракетних ударів старих ракет Х-22, Х-55, Х-59 і «Точка-У», відомих своєю неточністю і надмірною потужністю²². Удари по Сергіївці та Кременчуку, що спричинили загибель десятків мирних жителів, ймовірно, здійснювалися ракетами Х-55. Вони могли відхилитися від заданих цілей.

Тактика бойових дій. Інтенсивні бої часто йдуть у міських районах, що неминуче призводить до жертв серед цивільного населення. Наступ російської армії на Маріуполь, Попасну, Ізюм, Рубіжне та Сіверськодонецьк призводив до значних руйнувань цих міст, запеклі бої велися за кожен будинок та вулицю. Непроведення завчасної повної евакуації збільшує кількість жертв. Навіть у містах, віддалених від лінії фронту, обидві сторони активно використовують цивільні об'єкти, що охороняються – дитячі садки, школи,

¹⁹ Ministry of Education and Science of Ukraine, “1900 Institutions Damaged, 216 Totally Destroyed,” July 10, 2022, <https://saveschools.in.ua/en/>.

²⁰ Міністерство охорони здоров'я України, “Європа долучатиметься до відновлення зруйнованих лікарень в Україні”, 25 червня, 2022, <https://moz.gov.ua/article/news/evropa-doluchatimetsja-do-vidnovlennja-zrujnovanih-likaren-v-ukraini>.

²¹ “Воєнні злочини, вчинені російськими вояками на українських окупованих територіях, кремль перетворив на зброю”, *Голос України*, www.golos.com.ua/zviri.

²² Владимир Даченко, “Россия все больше бьет по украинским городам старыми неточными ракетами. Сколько их осталось и почему ПВО не даёт полной защиты? Большой гайд”, *Forbes*, 6 июля 2022, <https://forbes.ua/ru/inside/rosiya-vse-bilshe-gatit-po-ukrainskikh-mistakh-starimi-netochnimi-raketami-skilki-ikh-zalishilos-ta-chomu-ppo-ne-dae-povnogo-zakhistu-velikiy-gayd-06072022-7020>.

лікарні, музеї, магазини і навіть церкви – для розміщення солдатів або зберігання боєприпасів. Крім того, військову техніку часто ховають під прикриттям житлових будинків, що робить їх військовими цілями. Використання цивільних як щита для прикриття окремих позицій, районів чи військ при бойових діях – поширена тактика у цій війні – є воєнним злочином згідно ст. 8(2)(b)(xxiii) Римського статуту. Така тактика не виправдовує інші військові злочини, але закладає основу для їх скоєння.

Недостатня дисципліна і правова культура військовослужбовців. Вчинення воєнних злочинів, якщо воно не є проявом навмисної політики, насамперед залежить від намірів злочинця та контролю з боку його командира чи начальника. Тому деякі воєнні злочини відбуваються через низьку дисципліну, незнання міжнародного гуманітарного права (МГП) або відчуття всюдозволеності, викликане відсутністю зовнішнього нагляду. Крім того, воєнним злочинам властиве заперечення вчинення таких злочинів представниками кожної сторони. Таке заперечення тягне за собою приховування воєнних злочинів, заохочуючи їх скоєння в майбутньому.

Спроба залякати противника. Незважаючи на роль цих факторів, багато воєнних злочинів не обмежуються їх безпосереднім результатом. До них належать систематичні невибіркові обстріли житлових районів, масові вбивства військовополонених і цивільних осіб та інші насильницькі дії без очевидної військової мети. Можна дійти невітшного висновку, що у таких випадках воєнні злочини служать засобом навмисного терору і придушення волі противника до опору. Президент Володимир Зеленський назвав це «російським терором проти мирних українських міст»²³.

Воєнні злочини та інформаційна війна

Незважаючи на перемінні успіхи на полі бою, Україна явно виграє в інформаційній війні з Росією. Значення воєнних злочинів у цьому контексті полягає в наступному: 1) дегуманізація та демонізація противника; 2) згуртування суспільства перед спільною зовнішньою загрозою; 3) посилення міжнародної допомоги; 4) зрив планів противника з інтеграції окупованих територій та їх населення; та 5) відмова від дипломатичних методів вирішення конфлікту.

Наприклад, 29 березня 2022 року у Стамбулі відбулась російсько-українська зустріч, яку експерти вважали найбільш ефективним раундом переговорів, що давав певні надії на мирну угоду²⁴. Але 1-3 квітня 2022 року стали відомі численні воєнні злочини, скоєні російськими військовими у Бучі – так

²³ “Russian Terror, Armaments and Delayed War: Zelenskyy Addresses NATO Summit in Madrid,” *Ukrainska Pravda*, June 29, 2022, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/06/29/7355371/>.

²⁴ “Experts React: After Russia-Ukraine Talks in Istanbul, Is an End to War Imminent?” *Atlantic Council*, April 1, 2022, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/experts-react-after-russia-ukraine-talks-in-istanbul-is-an-end-to-war-imminent/>.

звана Бучанська різанина. Ці події викликали негативну реакцію світової спільноти та значно посилили міжнародну підтримку України. Наступні мирні переговори були фактично згорнуті. В інтерв'ю 14 квітня 2022 року президент Володимир Зеленський заявив, що звірства, очевидно вчинені російськими військами в Маріуполі та в передмістях Києва Бучі й Бородянці, ще більше звузили можливість мирних переговорів з росіянами²⁵.

Широкий резонанс у ЗМІ викликала інформація про сексуальні злочини, скоєні російськими військовослужбовцями. Український омбудсмен Людмила Денісова казала, що «Росія використовує сексуальне насильство як тактику ведення війни, систематично, повсюдно і з вражаючою жорстокістю». Вона часто наводила приклади сексуального насильства з боку російських силовиків з особливою жорстокістю або у збоченій формі, у тому числі щодо дітей та людей похилого віку²⁶. Однак пізніше Денісова була звільнена, зокрема, через те, що говорила про деталі зґвалтувань мирних мешканців без належних доказів²⁷. Після звільнення Денісова пояснила: «...вважаю, що розповідати про злочини Російської Федерації – це наша зброя і це буде переконливо для тих іноземних держав, які ухвалюють рішення надавати нам зброю та вводити санкції проти Росії»²⁸.

Сексуальне насильство з боку російських військових, імовірно, мало місце, але не в тих масштабах і формах, про які спочатку повідомлялося. За словами заступника міністра внутрішніх справ України К. Павліченка, на початок липня 2022 року поліція відкрила понад 20 кримінальних проваджень за злочини сексуального характеру, скоєні росіянами проти українців. Проте проблема сексуальних злочинів залишається важливим інструментом інформаційної війни, який активно використовують ЗМІ.

Логіка інформаційної війни, котра трактує військовий конфлікт як протистояння добра і абсолютного зла, веде до перебільшення масштабів і тяжкості злочинів противника і водночас перешкоджає не лише об'єктивному розслідуванню військових злочинів, скоєних власною стороною, а навіть визнанню таких злочинів. Так, наприкінці березня 2022 року і соцмережах з'явилося кілька відеороликів, на яких українські військовослужбовці нібито

²⁵ Clive Myrie, Joel Gunter, "Ukraine's President Zelensky to BBC: Blood Money Being Paid for Russian Oil," *BBC*, April 14, 2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-61107725>.

²⁶ Вадим Ребрин, "Оккупанты насилуют детей в Херсонской области, даже младенцев – Денисова", *LIGA.net*, 23 мая 2022, <https://news.liga.net/politics/news/okkupanty-nasiluyut-detey-v-hersonskoy-oblasti-daje-mladentsev-denisova>.

²⁷ Игорь Бурдыга, "Почему Верховная Рада отправила в отставку омбудсмена Денисову," *DW*, 1 июня 2022, <https://www.dw.com/ru/pochemu-verhovnaja-rada-otpravila-v-otstavku-ombudsmena-denisovu/a-61996650>.

²⁸ Дарья Демяник, "Экс-омбудсмен объяснила, зачем рассказывала об изнасиловании младенцев россиянами", *Главком*, 3 июня 2022, <https://glavcom.ua/ru/news/eks-ombudsmen-obyasnila-zachem-rasskazyvala-ob-iznasilovanii-mladencev-rossiyanami-850403.html>.

чиняють насильство над російськими військовополоненими, у тому числі стріляють їм у ноги та вбивають поранених. *The New York Times* опублікувала підтвердження одного з цих відео²⁹. Однак головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний назвав ці відео постановочними та заявив, що «військовослужбовці ЗСУ та інших законних військових формувань неухильно дотримуються норм міжнародного гуманітарного права»³⁰. На сьогодні в Україні зареєстровано лише два кримінальні провадження за ст. 434 «Погане поводження з військовополоненими» Кримінального кодексу, які поки що не дали результату³¹.

А ось реакція української влади на обстріли окупованих Росією міст – Донецька, Горлівки, Шахтарська та інших, внаслідок яких загинули десятки мирних жителів. У Центрі боротьби з дезінформацією заявили, що російські війська обстрілюють підконтрольні Росії українські міста, щоб залучити військову допомогу й додатково мотивувати військовослужбовців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей³².

Окремі факти порушення прав людини та військових злочинів на підконтрольних Україні територіях зафіксовані у звітах міжнародних організацій. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні задокументувала 12 випадків можливих насильницьких зникнень або викрадень на підконтрольних уряду України територіях, причому у звітах зазначено, що семеро з цих осіб потім були звільнені³³. У доповіді УВКПЛ зазначено, що українські збройні сили могли, хай і в набагато менших масштабах, ніж російські війська, не повністю дотримуватись міжнародного гуманітарного права (МГП) на сході країни. У доповіді задокументовані випадки розміщення військових поблизу цивільних об'єктів та використання живого щита обома сторонами конфлікту. Крім того, були тривожні повідомлення про тортури та жорстоке поводження з обох сторін, у тому числі з військовополоненими. У доповіді також ідеться про затримання понад тисячі осіб, підозрюваних у підтримці

²⁹ "Video Appears to Show Ukrainian troops Killing Captured Russian Soldiers," *The New York Times*, April 6, 2022, <https://www.nytimes.com/live/2022/04/06/world/ukraine-russia-war-news>.

³⁰ Офіційний телеграм-канал Головнокомандувача Збройних сил України "Головнокомандувач ЗСУ", <https://t.me/CinCAFU/28>.

³¹ Офіс Генерального прокурора, "Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за червень 2022 року".

³² "Навіщо росіяни обстрілюють Донецьк: у РНБО назвали дві причини", *Укрінформ*, 14 червня 2022, www.ukrinform.ua/rubric-ato/3506751-naviso-rosiani-obstriluut-doneck-u-rnbo-nazvali-dvi-pricini.html.

³³ Commissioner for Human Rights of Council of Europe, "Memorandum on the Human Rights Consequences of the War in Ukraine," Strasbourg, July 8, 2022, <https://rm.coe.int/memorandum-on-the-human-rights-consequences-of-the-war-in-ukraine/1680a72bd4>.

російських збройних формувань, та їхніх спільників³⁴. Подібні повідомлення спричинили негативну реакцію української сторони. Так, керівник Офісу Президента України Андрій Єрмак зазначив, що «ставити жертву та агресора в один ряд – це розмивання відповідальності та зміщення фокусу з основної проблеми... конструкт "обидві сторони скоюють злочини, тільки друга – менше" просто неприйнятний». Очевидно, що такий підхід не сприяє запобіганню військовим злочинам та їх об'єктивному розслідуванню.

Злочин агресії

Злочин агресії, скоєний Росією проти України, є найбільш очевидним. На думку аналітиків, посилення Росії на «право війни» не відповідають жодному визнаному праву на військову присутність чи операцію у суверенній країні. Тому напад Росії на Україну не є ні справедливим, ні законним³⁵. Дії Росії з 24 лютого 2022 року повністю відповідають визначенню «агресії», як застосування державою збройної сили проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави, або якимось іншим способом, несумісним із Статутом ООН³⁶. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № A/ES-11/L.1 «Агресія проти України» від 2 березня 2022 року визнала військову агресію Російської Федерації проти України³⁷. Таким чином, дії Росії кваліфікуються за статтею 8-bis Римського статуту як злочин агресії.

За даними Генпрокуратури, на 10 липня 2022 року порушено 73 кримінальні провадження за статтею 437 Кримінального кодексу (КК) України у зв'язку з «плануванням, підготовкою, розв'язуванням та веденням агресивної війни». За основною справою про злочин агресії проходять 624 підозрюваних з-поміж вищого військово-політичного керівництва Російської Федерації, включаючи президента, міністрів, депутатів, військове керівництво, керівників правоохоронних органів тощо³⁸.

³⁴ UN High Commissioner for Human Rights Michelle Bachelet, "Presentation on Ukraine (Human Rights Council Res. 47/22) and Interim Report of the Secretary-General on the Situation of Human Rights in the Temporarily Occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine (GA res. 76/179)," July 5, 2022, <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/07/ukraine-high-commissioner-updates-human-rights-council>.

³⁵ Kudakwashe Mapako, "Recourse to Use of Force or Threat Thereof, Justification of An Illegal War: A Tale of the Ukraine-Russia War," *SSRN Electronic Journal* (June 9, 2022), <https://doi.org/10.2139/ssrn.4132649>.

³⁶ "Official Reports of the General Assembly, 29th session, Supplement No. 31," 181-182, <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/29>; "Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)," <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html>.

³⁷ UN General Assembly, "Aggression against Ukraine," Resolution adopted by the General Assembly on March 2, 2022, A/RES/ES-11/1-EN, www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_es-11_1.pdf.

³⁸ Офіс Генерального прокурора, "Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ", <https://gp.gov.ua/>.

Однак притягнення до відповідальності винних у злочині агресії є вкрай складним завданням. Оскільки відповідальність лежить на вищому військово-політичному керівництві Росії, це можливо лише у разі їхньої повної заміни та видачі міжнародним судовим органам.

Злочин геноциду

Геноцид вважається найтяжчим міжнародним злочином, і обидві сторони конфлікту намагаються використати звинувачення у геноциді у своїх цілях. Перед вторгненням, 15 лютого 2022 року, Росія звинуватила Україну у геноциді населення Донбасу. У відповідь 14 квітня 2022 року Верховна Рада України визнала дії російських військ в Україні геноцидом українського народу. Згодом різні країни та політичні інституції теж визнали ці дії геноцидом: польський Сейм – 23 березня 2022 року; Естонія та Латвія – 21 квітня; Канада – 28 квітня; Литва – 10 травня; Чехія – 11 травня; Ірландія – 2 червня. Крім того, дії Росії на території України назвали геноцидом такі світові лідери, як президент США Джо Байден, прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон, президент Польщі Анджей Дуда та інші. Тому питання геноциду в Україні дуже політизовано.

У рамках КПК на 10 липня 2022 року розпочато десять кримінальних проваджень за ст. 442 КК "Геноцид". У трьох із них оголошено підозру³⁹.

Складність кваліфікації геноциду полягає у визначенні приналежності жертв до захищеної групи, наприклад, української нації чи етнічної групи. Кваліфікація залежить не так від фактичної кількості жертв, як від наміру знищити захищену групу. Отже, відповідні дії слід розглядати в контексті систематичної моделі поведінки злочинця стосовно членів захищеної групи. Тому окремі вбивства чи інші дії, вчинені проти окремих членів групи, які не створюють і не можуть створити загрозу групі загалом, не є геноцидом. Кваліфікація дії як геноциду вимагає встановлення точної схеми регулярних дій, безпосередньо спрямованих проти групи загалом, а не проти окремих осіб, які належать до цієї групи.

Як приклад геноциду українців часто наводять події у Бучі та інших містах Київської області, що перебували під контролем російських військ. За українськими даними, там виявлено не менше 1200 загиблих. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні задокументувала щонайменше 300 випадків, пов'язаних із цими подіями⁴⁰. Експерти також вказують на руйнування у Маріуполі та достовірні повідомлення про депортацію українських жінок і дітей у віддалені райони Росії, як на ознаки геноциду. Докази намірів гено-

³⁹ Офіс Генерального прокурора, "Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за червень 2022 року".

⁴⁰ Commissioner for Human Rights of Council of Europe, "Memorandum on the Human Rights Consequences of the War in Ukraine."

циду – знищити українську ідентичність – підкріплюються заявами президента Росії Володимира Путіна та його радників, такими, як «України не існує», і твердженнями, ніби росіяни та українці – «один народ». Перехоплені військові повідомлення, які передували масовим вбивствам, теж підтверджують цей доказ⁴¹.

Однак ці аргументи не незаперечні. Значна кількість жертв у Бучі, Маріуполі та інших містах України не означає автоматично тотального знищення й не підтверджує, що руйнування були безпосередньо спрямовані проти українців як захищеної групи. Переселення великої кількості українців (близько 1,3 млн. осіб) до Росії, навіть якщо воно має ознаки депортації, не є геноцидом. Заяви російських чиновників, які виправдовують військове вторгнення, незважаючи на їхній тенденційний характер, не містять прямих закликів до знищення українців як національної чи етнічної групи. Тому сама по собі наявність численних воєнних злочинів не дає достатніх підстав кваліфікувати їх як геноцид. Встановлення злочину геноциду потребує ретельного розслідування, що ускладнюється політизацією питання.

Покарання та відшкодування

Притягнення до відповідальності винних у скоєнні міжнародних злочинів в Україні та відшкодування завданої ними шкоди є найважливішим завданням. Тут можливі два підходи: на національному та наднаціональному рівнях.

Національний рівень залежить від української системи карного судочинства. Незважаючи на всі недоліки, потрібна правова база для притягнення винних до відповідальності існує. З перших днів війни в Україні було організовано масштабну роботу з фіксації та розслідування воєнних злочинів. Влада та громадські організації створили більше десяти чат-ботів і порталів для збору інформації про ці злочини. Загальна кількість кримінальних проваджень перевищує 23 тисячі, що свідчить про пильну увагу українських правоохоронних органів.

Досудове розслідування воєнних злочинів перебуває у віданні СБУ (ч. 2 ст. 216 КПК) — воєнізованого органу спеціального призначення, який відповідає за державну безпеку та контррозвідку. Такий статус СБУ породжує дві основні проблеми: по-перше, він не дозволяє виділити достатні ресурси для розслідування кількості воєнних злочинів, що різко зростає; по-друге, він може викликати сумніви в об'єктивності та неупередженості розслідувань. Загалом результати розслідування воєнних злочинів не вражають: із 3638 кримінальних проваджень за порушення законів та звичаїв війни, пов'язані з умисними вбивствами, підозрювані були встановлені лише у 21 випадку

⁴¹ Martin McKee, Amir Attaran, and Jutta Lindert, "How Can the International Community Respond to Evidence of Genocide in Ukraine?" *The Lancet Regional Health – Europe* 17, no. 100404 (June 2022), <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2022.100404>.

(0,6%). З рештою воєнних злочинів ситуація ще гірша: всього 85 підозр на 20 012 кримінальних проваджень, або 0,4%⁴².

На початок липня 2022 року до суду було спрямовано шість кримінальних справ про воєнні злочини з обвинувальними висновками, які закінчилися резонансними обвинувальними вироками російським військовослужбовцям. Так, 23 травня 2022 року В. Шишимарін був засуджений до довічного ув'язнення за вбивство мирного жителя в Сумській області⁴³. 31 травня О. Бобикіна та О. Іванова засудили до 11,5 років ув'язнення за обстріли населених пунктів у Харківській області⁴⁴. Крім того, М. Романова заочно звинуватили у зґвалтуванні та вбивстві цивільних у Бучі⁴⁵. Таким чином, Україна реально може притягнути до відповідальності на національному рівні лише тих російських військовослужбовців, які перебувають у неї в полоні. Однак засудження військовополонених спричиняє ризик аналогічних дій протилежної сторони. Так, 9 червня суд самопроголошеної «ДНР» засудив до страти громадян Великобританії Шона Піннера та Ейдена Асліна, а також громадянина Марокко Брагіма Саадуна, які воювали на боці України й потрапили в полон⁴⁶.

Аналогічні труднощі є і з компенсацією шкоди, завданої через воєнні злочини. Зазвичай людина подає цивільний позов проти держави до національного суду, стверджуючи, що держава-відповідач здійснила грубе порушення прав людини, і вимагаючи відшкодування. Такі дії можуть зустріти дві основні перешкоди:

- 1) Якщо держава виступає відповідачем у національному суді іншої держави (держави юрисдикції), позов суперечить імунітету від юрисдикції іноземної держави;
- 2) Якщо відповідачем є держава, в якій відбувається суд (тобто позов подано до національного суду держави, яка, ймовірно, порушила

⁴² Офіс Генерального прокурора, "Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за червень 2022 року".

⁴³ Євгенія Наконечна, "Перший російський солдат отримав вирок за воєнний злочин", *DW*, 23 травня 2022, <https://www.dw.com/uk/pershyi-vyrok-voiennomu-zlochynstsiu-soldat-rf-shyshymarin-otrymav-dovichne/a-61901215>.

⁴⁴ "Російським військовим Олександром Бобикіну та Олександром Іванову оголосили вирок", *Mind*, 31 травня 2022, <https://mind.ua/news/20242297-rosijskim-vijskovim-oleksandru-bobikinu-ta-oleksandru-ivanovu-ogolosili-virok>.

⁴⁵ "В Україні направлено до суду першу кримінальну справу про зґвалтування під час війни", *Mind*, 30 травня 2022, <https://mind.ua/news/20242254-v-ukrayini-napravleno-do-sudu-pershu-kriminalnu-spravu-pro-zgvaltuvannya-pid-chas-vijni>.

⁴⁶ "У «ДНР» двох британців та марокканця «засудили» до страти. Вони воювали в ЗСУ", *BBC News Ukraine*, 9 червня 2022, <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61750643>.

закон), позов, швидше за все, буде відхилений судом на підставі доктрини державного імунітету⁴⁷.

Через слабкість національних механізмів підзвітності важливу роль грають наднаціональні (міжнародні) механізми. Аналітики зазначають, що воєнні злочини все частіше розглядають у міжнародних судах та національних судах, що не мають територіальної прив'язки до злочинів, якщо вони підпадають під доктрину універсальної юрисдикції. Такі екстериторіальні судові процеси виправдовують зацікавленість у притягненні до відповідальності без зв'язку з місцем скоєння злочину чи громадянством злочинців (жертв)⁴⁸.

Є два основні сценарії притягнення до відповідальності винних у міжнародних злочинах в Україні: (1) через Міжнародний кримінальний суд (МКС), та (2) через спеціальний трибунал.

МКС є постійним органом, уповноваженим розслідувати та судити осіб, які вчинили міжнародні злочини. Він доповнює національні органи кримінального правосуддя. Україна частково визнала юрисдикцію МКС, а прокурор МКС Карім Хан оголосив про початок розслідування міжнародних злочинів, пов'язаних із військовим вторгненням Росії. В Україні працює міжнародна група слідчих та прокурорів, яка документує міжнародні злочини для розгляду МКС⁴⁹. Тому можна констатувати, що було здійснено певні кроки для реалізації цього сценарію міжнародної юрисдикції.

Однак на цьому шляху є купа перешкод, а саме:

- *Тривалість процесу в МКС*: Справи в МКС розглядаються дуже довго;
- *Проблеми екстрадиції*: МКС не може розглядати справи за відсутності обвинуваченого, що створює проблему екстрадиції, яку неможливо вирішити без активної допомоги Росії;
- *Обмежені можливості*: Будучи доповненням до національної системи кримінального судочинства, МКС не зможе розглянути всі справи про воєнні злочини в Україні;
- *Обмеженість юрисдикції*: МКС не уповноважений притягати вище військово-політичне керівництво Росії до відповідальності за злочин агресії, оскільки Російська Федерація не приєдналася до Римського статуту;
- *Обмежений обсяг відшкодування*: Репарації МКС обмежуються окремими випадками.

⁴⁷ Francesco De Santis di Nicola, "Civil Actions for Damages Caused by War Crimes vs. State Immunity from Jurisdiction and the Political Act Doctrine: ECtHR, ICJ and Italian Courts," *International Comparative Jurisprudence* 2, no. 2 (December 2016): 107-121, 108, <https://doi.org/10.1016/j.icj.2017.02.002>.

⁴⁸ Margaret M. deGuzman, "Justifying Extraterritorial War Crimes Trials," *Criminal Law and Philosophy* 12 (2018): 289-308, 289, <https://doi.org/10.1007/s11572-017-9421-1>.

⁴⁹ "Прокурор МКС: У нас великий обсяг інформації про злочини РФ в Україні та бажання досягти справедливості", *Інтерфакс-Україна*, 16 червня 2022, <https://interfax.com.ua/news/general/839506.html>.

Найбільш дієвим було б створення спеціального трибуналу для розгляду міжнародних злочинів, скоєних Російською Федерацією в Україні. На відміну від МКС, він має бути створений виключно для цієї мети і діятиме, доки не виконає своє завдання. Статут цього трибуналу може регулювати всі аспекти, необхідні для ефективного здійснення правосуддя. Спеціальний трибунал («Трибунал для Путіна») зможе розглянути злочин агресії, вчинений Росією, і засудити її вище військово-політичне керівництво, у тому числі заочно. Крім того, за його рішенням заарештовані російські активи можуть бути конфісковані й передані Україні для відшкодування збитків, заподіяних її народу міжнародними злочинами.

Основною проблемою створення спеціального трибуналу є його формат. Його створення при ООН, як МТКЮ чи МТР, є малоімовірним, оскільки Росія, як постійний член Ради безпеки, заблокує будь-яку ініціативу з його створення. Тому реальніший сценарій полягає в тому, що спеціальний трибунал сформулюють лояльні Україні країни, які виступають геополітичними противниками Російської Федерації. Однак без повної поразки Росії у цій війні такий формат трибуналу може викликати сумніви у легітимності його рішень та поглибити міжнародні протиріччя, замість демонстрації єдності та солідарності.

Висновки

В ході російсько-української війни було скоєно багато міжнародних злочинів, починаючи від злочину агресії та закінчуючи різними воєнними злочинами. Можна припустити, що з розвитком конфлікту кількість цих злочинів збільшуватиметься.

Основними причинами воєнних злочинів є помилки та промахи військових, тактика ведення війни з використанням цивільного прикриття, як «живого щита», а також недостатня дисципліна та правова культура в галузі міжнародного гуманітарного права (МДП) серед військовослужбовців. Іноді воєнні злочини використовують для цілеспрямованого терору, аби зламати волю противника до спротиву; проте, це часто дає протилежний ефект. Воєнні злочини також відіграють важливу роль в інформаційній війні, згуртовуючи суспільство перед спільною зовнішньою загрозою та посилюючи міжнародну військову й фінансову допомогу. Проте логіка інформаційної війни призводить до того, що кожна сторона відмовляється визнати воєнні злочини, скоєні її представниками, і перебільшує масштаб і тяжкість воєнних злочинів противника. Це перешкоджає їх об'єктивному та неупередженому розслідуванню.

Притягнення до відповідальності винних у міжнародних злочинах та відшкодування завданих ними збитків є важливим завданням, яке можна вирішити через національну систему кримінального правосуддя чи наднаціональні механізми. На національному рівні Україна активно працює над документуванням та розслідуванням міжнародних злочинів, але ефективність цього поки що обмежена. Національна система судочинства реально може

притягти до відповідальності лише полонених. Крім того, національний механізм виявився неефективним для притягнення до відповідальності представників української сторони.

На наднаціональному рівні свою роль можуть зіграти МКС чи спеціальний трибунал. Обмежені можливості МКС вказують на необхідність створення спеціального трибуналу для притягнення вищого військово-політичного керівництва Росії до відповідальності за злочин агресії та конфіскації заарештованих активів. Пропонований формат за участі коаліції провідних демократичних держав виглядає обнадійливо, але може викликати сумніви у легітимності та поглибити міжнародні протиріччя.

Тому притягнення до відповідальності винних у війні та інших міжнародних злочинах багато в чому залежить від переможця у війні та вказує на необхідність удосконалення міжнародного правосуддя.

Застереження

Представлені тут погляди належать виключно автору і не відображають офіційну позицію Консорціуму військових академій та інститутів вивчення проблем безпеки програми «Партнерство заради миру», організацій-учасниць чи видавців Консорціуму.

Подяка

Connections: The Quarterly Journal, Vol. 22, 2023, видано за підтримки уряду США.

Про автора

Андрій Лапкін – доктор юридичних наук, доцент та виконувач обов'язків за-
вкафедрою кримінального права Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого у Харкові, Україна. Його наукові інтереси охоплюють
питання, пов'язані з кримінальним судочинством, системою військової юс-
тиції, боротьбою з корупцією та воєнними злочинами.

Електронна пошта: an.lapkin@gmail.com